

OCHRANA ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ

PRÁVA & POVINNOSTI ZDRAVOTNICKÉHO PERSONÁLU ZDRAVOTNICKÉ
ZÁCHRANNÉ SLUŽBY PODLE MEZINÁRODNÍHO HUMANITÁRNÍHO PRÁVA
A DOPORUČENÉ POSTUPY K ELIMINACI RIZIK V SITUACÍCH OZBROJENÝCH
KONFLIKTŮ A NEPOKOJŮ

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Ochrana zdravotníků je nezbytným předpokladem zajištění dostupnosti zdravotní péče v situacích ozbrojených konfliktů a vnitřních nepokojů.

Tento materiál se skládá ze dvou částí.

První částí stručně shrnuje práva a povinnosti zdravotnického personálu, jak vyplývají z mezinárodního humanitárního práva, které zajišťuje zdravotníkům právo na ochranu, avšak současně stanoví zdravotníkům určité povinnosti v době ozbrojeného konfliktu. Obsahově se kryjí s pravidly mezinárodního práva platnými v situacích vnitřních nepokojů.

Druhá část přináší doporučení, jak plynou ze zkušeností Mezinárodního výboru Červeného kříže a zahraničních národních společností Červeného kříže, pro eliminaci bezpečnostních rizik, které mohou zdravotníkům vzniknout v situaci ozbrojeného konfliktu nebo vnitřních nepokojů. Vybranou situací je průjezd kontrolním stanovištěm (checkpointem).

První část tak shrnuje pravidla právně závazná, druhá část pak shrnuje dobrou praxi k eliminaci bezpečnostních rizik.

I. Minimum mezinárodního humanitárního práva pro zdravotnické pracovníky ZZS v situacích ozbrojeného konfliktu

Účelem mezinárodního humanitárního práva (MHP) je regulace ozbrojených konfliktů s cílem jejich humanizace, kam mimo jiné patří také zajištění poskytnutí zdravotní péče těm, kteří v konfliktu nebyli přímo účastni, nebo z něj byli vyřazeni v důsledku nemoci, zranění či zajetí. MHP proto stanoví krom ochrany raněných a nemocných také

ochranu zdravotnických pracovníků a zdravotnických zařízení a přepravních prostředků před násilím (útokem). Aby tato ochrana mohla být uplatněna, je však nutné, aby zdravotníci respektovali status, který je jim MHP vymezen.

MINIMEM MHP PRO ZDRAVOTNICKÉ PRACOVNÍKY JSOU NÁSLEDUJÍCÍ PRAVIDLA:

Raněnými a nemocnými jsou všechny osoby (civilisté + bojovníci), pokud:

- potřebují poskytnutí zdravotní péče (ranění a nemocní v běžném významu slova) nebo
- by mohli potřebovat zdravotní péči (rodičky, těhotné, novorozenci apod.)

Tyto osoby, pokud se zdržují všech aktů nepřátelství, nebudou předmětem útoku a bude jim poskytnuta zdravotní péče.

Ochrana a respekt ke statusu zdravotníka

- zdravotník nesmí být napaden, je chráněn před každým násilím
- zdravotník má právo přístupu k nemocným a raněným (s výjimkou nemožnosti z důvodu probíhající vojenské operaci)
- zdravotníkovi nesmí být v ošetřování bráněno ani mu nesmí do něj být zasahováno pokyny odporujícími zdravotnické etice a postupům *lege artis* nebo odvádějícími jej od jeho poslání
- po zdravotníkovi nesmí být žádány jakékoli informace o ošetřených osobách (s výjimkou povinného hlášení infekčních nemocí)
- zdravotník nesmí být nijak postižen za ošetření kohokoli (byť nepřítel)
- zdravotník v moci druhé strany konfliktu zůstává zdravotníkem

Co jako zdravotník musím:

- postupovat vždy *lege artis* a v souladu se zdravotnickou etikou
- poskytnout co nejrychleji a v nejširší možné míře potřebnou zdravotní péči každému raněnému a nemocnému
- pořadí ošetření a rozsah zdravotní péče určuji jen s ohledem na zdravotní stav raněného a nemocného (bez ohledu na jeho příslušnost ke zneprá-

teleným stranám, národnost, státní příslušnost, rasu, pohlaví, náboženství, politickou orientaci, sociální status, rod a podobný znak)

- respektovat právo nemocného odmítnout zdravotnický zákrok

Co jako zdravotník nesmím:

- věnovat se jiné činnosti, než ošetřování, pokud by mohla být chápána jako nepřátelský akt (účast v boji, přeprava zdravých bojovníků sanitkou, přeprava zbraní sanitkou [s výjimkou osobních zbraní zdravotníků], získávání a přenos vojensky důležitých informací o nepříteli apod.), protože tak ztrácím právo na ochranu před útokem nepřítele a ohrožuji tím zdraví a životy kolegů a pacientů
- rozlišovat při stanovení pořadí ošetření a rozsahu poskytnuté zdravotní péče podle jiných znaků, než je naléhavost zdravotního stavu (viz výše)
- postupovat *non lege artis* nebo v rozporu se zdravotnickou etikou
- provádět úkony, které si nevyžaduje stav nemocného, jakkoli ohrozit jeho zdraví či život
- připustit, aby se přítomnosti zdravotníků, nemocných, umístění nebo pohybu zdravotnického přepravního prostředku využívalo jako „štítu“ k ochraně vojenských objektů či bojovníků před útokem nepřítele

Čeho si musím jako zdravotník být vědom:

- blízkost vojenských objektů může vést k zasažení zdravotnického přepravního prostředku následky nepřátelského útoku, proto se k nim přibližuji jen tehdy, je-li to pro výkon mého poslání zcela nezbytné
- nepřátelská strana má právo zdravotnický přepravní prostředek vyzvat ke změně směru pohybu, zastavení a prohlídce, zda má opravdu charakter čistě zdravotnického transportu

- můj oděv (uniforma) i její doplňky mne musí vždy odlišovat od příslušníka ozbrojených sil
- ZZS (personál, vozidla a materiál) splňuje v době válečného stavu podmínky pro označení znakem Červeného kříže na bílém poli a vydání průkazu zdravotnického personálu státním úřadem. MHP vyžaduje, aby toto označení bylo využito (dále může být využit radiový rozlišovací signál UIT).

Toto označení musí být na vozidlech viditelné ze země i ze vzduchu a být co největší. Tento znak nesmí být užíván mimo službu, jinými osobami, k označení nezdravotnických vozidel apod. Toto zneužití vystavuje ZZS útoku nepříteli, proto je nedopustím.

II. DOPORUČENÉ POSTUPY PRO ZDRAVOTNICKOU ZÁCHRANNOU SLUŽBU V SITUACI OZBROJENÉHO KONFLIKTU A NEPOKOJŮ

PRŮJEZD CHECKPOINTEM

Průjezd sanitních vozů checkpointem (kontrolním bodem, který mají pod kontrolou ozbrojené síly nebo ozbrojené skupiny) představuje jednak bezpečnostní riziko a jednak potenciální zdržení, které jde následně k tíži pacienta. Následující doporučení vznikla na základě zkušeností z praxe několika národních společností Červeného kříže, které mají s tímto každodenní zkušenost.

Tato doporučení je třeba vnímat v širším kontextu přípravy posádek sanitních vozů, na který by se nemělo zapomínat a je třeba mu věnovat náležitou přípravu. Jedná se zejména o tyto oblasti:

- Mít nastavený “Koncept akceptovatelného rizika” (předem stanovené hranice rizika, které budou posádky podstupovat a které naopak nesmějí překročit).
- Průběžně zpracovávat “Bezpečnostní analýzu” (operační středisko by mělo umět zpracovávat pravidelnou bezpečnostní analýzu situace, mít nastavené mechanismy sběru dat apod.).
- Mít nastavený zvláštní “Výcvikový plán” pro situace pohybu posádek sanitních vozů v rizikovém prostředí (výcvik by měl být adaptován na konkrétní operační situaci a kontext; doporučen je nácvik rozhodovacích (dilema) scénářů, schopnosti vyhodnotit změněnou bezpečnostní situaci, nácvik pohybu vozidel v nebezpečném prostředí, v konvojích apod.).
- Mít “Plán vybavení”, který specifikuje nejen zvláštní prostředky osobní ochrany, ale i další vybavení, které je pro pohyb v rizikovém prostředí nepostradatelné. Současně by měl být nastaven mechanismus rovnováhy mezi přidáváním dalších osobních ochranných prostředků a efektivitou působení v terénu, včetně dopadu na bezpečnost posádek (ne vždy znamená další ochranný prostředek vyšší míru bezpečí a naopak někdy může snižovat efektivnost konkrétní mise).

- Mít zpracovaný “Plán komunikace a koordinace”. Tento plán se týká jednak vnitřní krizové komunikace pro rizikové situace, ale také komunikace a koordinace s dalšími aktéry v terénu: silové složky, vedení ozbrojených skupin, místní komunity a jejich vedení, další poskytovatelé přednemocniční péče, spontánní skupiny poskytující pomoc apod.
- Mít zpracovaný “Plán proti zneužití materiálu, techniky, prostředků a označení”. V uvedeném kontextu dochází často ke zneužívání, a proto tento plán by měl zahrnovat způsoby, jak zneužití předcházet a jak v případě zneužití postupovat. Absence takového plánu může vést nejen k ztrátě reputace, ale také k ohrožení posádek do budoucna.
- Mít zpracovaný “Plán psychologické podpory” pro posádky nasazované v terénu a podstupující stresové situace související s ozbrojeným konfliktem nebo nepokoji a napětím (ostřelování, únosy, pohyb ozbrojenců, život ohrožující situace apod.).
- Mít zpracovaný “Plán reportování a monitoringu bezpečnostních incidentů” (skutečných nebo hrozících), který následně zkvalitňuje operační management a bezpečnost plánovaných operací.

OCHRANA ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ

CO DĚLAT

PŘESUN V TERÉNU

- Do nebezpečných oblastí vjíždějte ve větších konvojích. Útok na dvě sanitky může být snadnější než útok na dvacet sanitek.
- V oblasti, kde je riziko střelby, dělostřelecké palby nebo min, udržujte mezi vozidly větší rozestupy, než jste zvyklí.
- Vedoucí konvoje (velitelské vozidlo) by měl jet v čele konvoje.
- Modré světelné signály je možné využívat.
- Zvukové signály (sirény) je vhodné využívat pouze v situacích tzv. “časově krátkých humanitárních koridorů”, kdy je důraz kladen na rychlost celé operace.
- Mikrofon (s venkovním reproduktorem) je možné používat pro rychlejší přiblížení zraněných osob směrem k sanitním vozům.
- Elektronické zabezpečení vozidla (včetně možnosti jej nastartovat) snižuje riziko zcizení nebo neoprávněné manipulace oproti mechanickému zabezpečení.
- Pokud používáte GPS lokátory - seznamte celou posádku s jejich ovládním (zejména vypínání a zapínání), aby mohli podle situace GPS zařízení sami ovládat.
- Řidič vozidla musí být vždy připraven urychleně z místa odjet, jakmile je pacient naložen, tým ve vozidle nebo když nastane krizová situace.
- Alespoň jeden člen posádky musí být schopen vozidlo plně ovládat a být náhradním řidičem. Kromě technických znalostí (vč. schopnosti rychlé opravy) musí být náhradní řidič seznámen s body vstupu a výstupu do nebezpečné oblasti.

PRŮJEZD CHECKPOINTEM

- Domluvte se, kdo z týmu bude odpovídat na otázky. Musíte umět odpovědět na otázku, odkud jedete, kam jedete a proč tam jedete.
- Zavčasu před kontrolním bodem snižte rychlost vozidla, otevřete okénka a odepněte bezpečnostní pásy.
- Zapněte vnitřní osvětlení vozidla a vypněte vnější potkávací světla.
- Vypněte rádio, ztlumte mobilní telefony. Nikdy na kontrolních bodech nepoužívejte komunikační prostředky, dokud nemáte výslovné povolení od personálu.
- Vždy ponechávejte ruce tak, aby byly dobře viditelné.
- Na otázky odpovídejte klidně, krátce a slušně.
- Pokud je to jen trochu možné, zůstávejte ve vozidle a pouze v případě pokynu personálu opouštějte vozidlo.
- Stanovte si, že řidič vozidla je odpovědnou osobou za celou posádku a vybavení vozidla (z pozice řidiče je možné s pomocí zpětných zrcátek kontrolovat celou situaci v okolí, otevírání dveří a také uvnitř vozidla).
- Počítejte s možností, že část Vašeho vybavení může vyvolat nedůvěru, především tlakové lahve. Vždy si dopředu připravte odůvodnění potřeby zachování vybavení. U tlakových lahví dbejte na jejich správné značení

OCHRANA ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ

CO NEDĚLAT

PŘESUN V TERÉNU

- Modré světelné signály mohou v noci upoutat nežádoucí pozornost.
- Zvukové signály (sirény) mohou v některých situacích upoutat nežádoucí pozornost.
- Záznamová zařízení (kamery), včetně kamer na mobilních telefonech by neměla být používána, pokud k tomu není zvláštní důvod a vydán pokyn.
- Nepoužívejte osobní ochranné pomůcky, které připomínají vzhledem nebo zbarvením vojenské vybavení nebo vybavení používané silovými složkami.

PRŮJEZD CHECKPOINTEM

- Nezastavujte příliš daleko (a současně v dohledové vzdálenosti) od checkpointu.
- Nepřibližujte se k checkpointu příliš velkou rychlostí.
- Při komunikaci nepoužívejte kódová označení, šifry, nejasné zkratky apod.
- Uvnitř vozidla nedělejte prudké pohyby.
- Nesnažte se něco ve vozidle ukrýt.
- Neposkytujte nadbytečné informace, pokud nejste přímo žádáni.
- Při rozhovoru nebuďte hrubí, neslušní, ironičtí, žoviální.
- V případě, že s Vámi personál jedná hrubě nebo se zvýšeným hlasem, zachovejte klid a reagujte klidně.
- Rukama příliš negestikujte.
- Neprojevujte příliš netrpělivosti v souvislosti se zdržením na checkpointu.
- Pokud je to možné, nedopusťte rozdělení týmu. Pokud k němu dojde, nepanikařte.
- Nepoužívejte příruční lékárničky umístěné na opasku - pohyb a manipulace s lékárničkou může být snadno zaměnitelná s pohyby a manipulací se zbraní.